

БЕОГРАД — РЕВОЛУЦИОНАРНА ШКОЛА МАКЕДОНСКИХ КОМУНИСТА

Праћење учешћа Македонаца у радничком и омладинском покрету у Београду између два рата даје могућност да се још једном оцени шта је значила револуционарна борба београдских комуниста и напредних људи уопште против поретка и режима у старој Југославији, против диктатуре и велико-српске хегемоније, за окупљање прогресивних снага не само у Београду и не само у Србији.

У Београду је још од прошлог века стално притицао мањи или већи број Македонаца печалбара, углавном из Западне и Централне Македоније, па је за неке њене крајеве он постао главни печалбарски центар. Мањи део ових печалбара настањивао се у Београду, не губећи при томе везу са завичајем, док је већи одлазио и долазио, повремено пребивајући у свом завичају, већ према својој професији или сезони грађевинских и пољских радова.

Истакнуте и интересантне ликове међу Македонцима који су између два рата живели или привремено боравили у Београду теже ћемо наћи међу онима познатим под именом печалбари; такви ликови најчешће припадају редовима индустријских радника и радника на занатима, студентима, намештеницима и средњошколцима. Узроке треба тражити у ситносопственичкој психологији печалбара-ситних дућанија, продаваца и сличних, па и њихових калфи, који су, тешко експлоатисани, муко трпно зарађивали и штедели како би и сами постали сопственици, мислећи само на то како ће се уштедевином окућити, платити порез на оскудну земљу, изаћи из дугова.

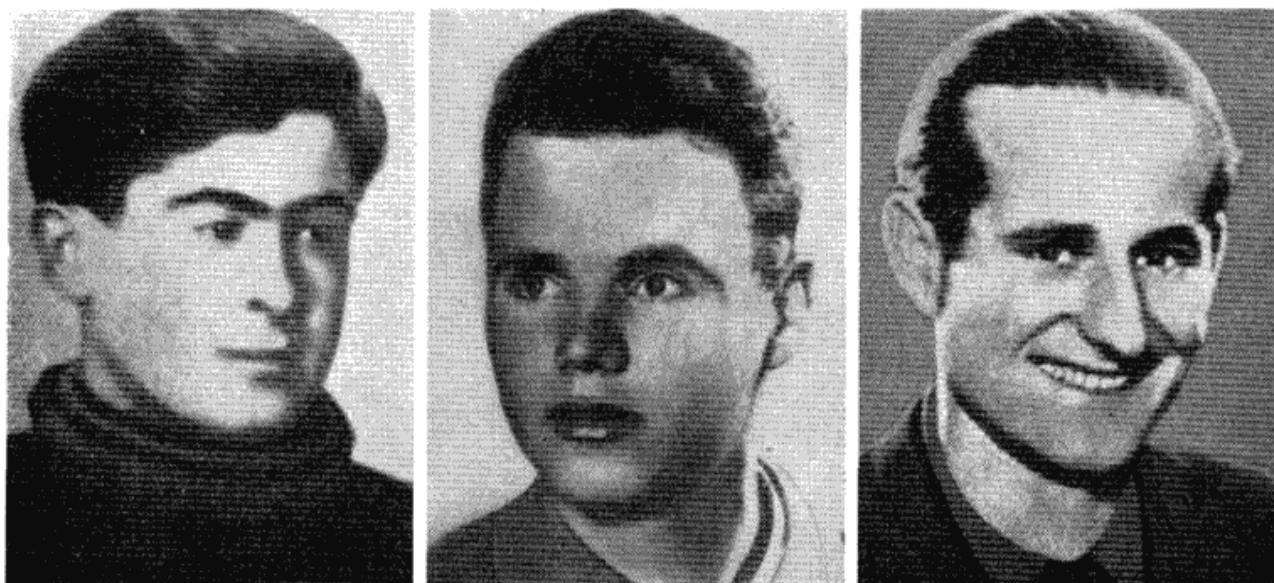
Њихова главна прекоупација била је носталгија. Певали су:

„Туђина туга голема“ или:

„Белград е ламја,

В Белград јас роб ке најдам гроб . . .“

Временом, нарочито у годинама пред почетак рата, захваљујући активности београдске партиске организације, растао је број печалбара симпатизера и оних који су се активно придружили радничком покрету. За масовно окупљање ових Македонаца у Београду и њихово укључивање у напредни покрет карактеристична је улога коју је одиграо такозвани МАНАПО — македонски народни покрет. МАНАПО је покрет који је Комунистичка партија Југославије организовала и који је деловао у периоду од престанка рада ВМРО (Обједињене) у Вардарској Македонији. МАНАПО је био форма окупљања Македонаца око решавања македонског националног питања у границама Југославије и кроз заједничку борбу са осталим народима Југославије и свим напредним људима против фашизма и за одбрану земље. Иако МАНАПО није израстао у чврсто организован политички покрет, Партија је кроз њега постигла одређене резултате како у окупљању ширих слојева заинтересованих за решавање свог националног питања, пре свега из редова средње и ситне буржоазије, интелегенције, а и по неким селима, тако и у раскринкавању оних буржоаских националистичких елемената који су покушавали да преузму руководство у МАНАПО-у и да га претворе у буржоаски, националистички и сепаратистички покрет. Већ после избора 1938 године

Сл. 1, 2 и 3 — Тодор Циповски-Мерџан, Чедe Филиповски-Даме, Димче Мирчевски.

МАНАПО губи свој значај, а са обнављањем партиске организације у Македонији расте њен непосредни утицај на македонске масе. У Београду се, међутим, све до пред почетак рата наставило окупљање Македонаца „по македонској линији“, онако како се то почело радити са стварањем МАНАПО-а. Кузман Јосифовски-Питу био је неко време (1938—1939) главна партиска веза за рад по овој линији. Постојао је и актив којим је он руководио, који су сачињавали Љупчо Арсов, данас претседник Извршног већа Македоније, Веселинка Малинска, данас директор Радио Скопља, Ленче Арсова, данас претседник Црвеног крста Македоније и други. У доба општинских и парламентарних избора МАНАПО 1936 и 1938 године се, по директивама Партије, ангажовао у изборној борби и агитовао за опозицију односно за земљорадничку партију као најмање компромитовану буржоаску партију у Македонији. Том приликом су поједини активни чланови МАНАПО-а из Београда посећивали своја родна места по Македонији и учествовали у изборној кампањи. Временом, београдски МАНАПО је обухватио широк круг Македонаца из редова печалбара и интелигенције запослене у Београду, као и занатлије,

док су његове везе са радништвом биле далеко слабије, јер се ово најчешће, као и студенти и средњошколци, директно укључивало у покрет.

У борбеним редовима београдских радника нашли су своје место убрзо или одмах по свом доласку у Београд многи македонски радници и намештеници који су печалбу заменили радом у индустрији, који су могли брзо схватити или су од раније знали да најамни однос није никакав пут стицања, већ облик тешке експлоатације из које се могу извући само победом радничке класе у њеној борби против капиталистичке и сваке друге експлоатације. Положај ових људи и њихова заједничка судбина са београдским радништвом омогућавали су им да се класно оријентишу и они су у радничком центру какав је био Београд брзо израстали у праве радничке борце.

Касније, у току рата, многи од њих истакли су се као организатори устанка у Македонији. Такви су били Благој Јанков-Муче¹, кројачки радник, Чедe Филиповски², зидарски радник, Тодор Циповски-Мерџан³, молерски радник, Злате Биљановски, данас савезни народни посланик, Раде Јовчевски-Корчагин⁴, крзнарски радник, Лазо Колевски⁵, физички радник без сталне про-

фесије, Димче Мирчевски⁶, дрводељац, Наум Наумовски, данас члан Извршног већа Македоније и многи други. Из редова намештеника другови Видоје Смилевски-Бато, данас члан Савезног извршног већа, затим поменути Љупчо Арсов, Веселинка Малинска, Ленче Арсова и други.

Напредни београдски студентски покрет био је револуционарна школа за младу интелигенцију из целе земље, па и за ону из Македоније. Великосрпски хегемонисти у својој политици денационализације македонског народа, кад је покушај Жике Лазића и других властодржаца да корумпирају македонску интелигенцију путем стипендија, упошљавањем у администрацију или на који други начин доживео фијаско, прешли су на ограничавање њеног пораста. Како се македонска интелигенција у својој великој већини показала непоткупљива, а за рад у администрацији непоуздана, властодршци су сма-

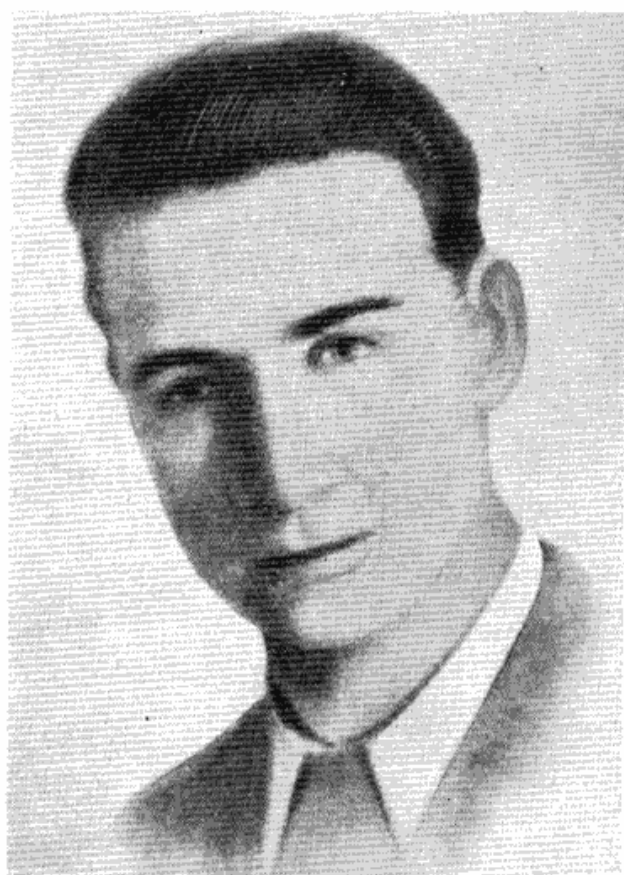
трали пробитачним смањити број гимназија у Македонији, а тиме у крајњој линији и број образованих људи, рачунајући да је лакше денационализовати и асимилovati народ који има малобројну интелигенцију. Затворена је била, а нешто касније и запаљена од жбира, гимназија у Прилепу. Гимназије у Охриду, Велесу, Штипу доживеле су исту или сличну судбину — раније или касније све су оне биле сведене на ниже гимназије. У Македонији су после тога остале свега три пуне гимназије. Али допуштало се да Македонски омладинци могу учити у средњим школама по Србији, па су за то биле даване и стипендије. Ваља, међутим, напоменути да се упркос очекивањима, ови млади људи нису престали осећати Македонцима. Већина их је пришла напредном омладинском покрету у тим школама, те су средње школе по Србији — у Крагујевцу, Горњем Милановцу, Неготину и другим местима — и иначе познате

Сл. 4 — Кузман Јосифовски-Питу

Сл. 5 — Мирче Ацев

Сл. 6 — Стефан Наумов-Стив

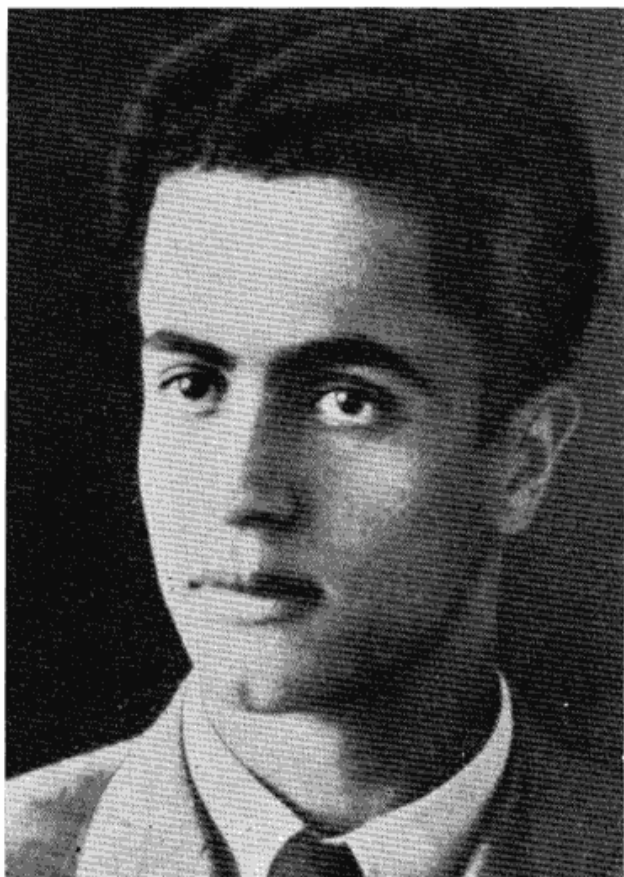
по напредним традицијама и напредном омладинском покрету, почеле да дају прогресивне македонске интелегенте!

Од оних који су завршили средње школе сви нису били у могућности да иду на студије. После завршене средње школе запошљавали би се где стигну ако су могли наћи запослење. Од оних пак који су се довили и пошли на универзитет највише их је дошло на Београдски универзитет.

Студентска македонска омладина листом се укључивала у београдски студентски покрет. На њену оријентацију утицали су пре свега прилике у којима су ти омладинци расли: национална поробљеност, колонијална и класна експлоатација, запостављеност македонске интелигенције и никакве перспективе и могућности за друштвену афирмацију у владајућем поретку. Ути-

цала је и револуционарна платформа напредног студентског покрета на Београдском универзитету, која је омогућавала најшире окупљање студената и њихово јединство без обзира на националну и верску припадност, на разлике у социјалном пореклу.

Контраст између стања у завичају и атмосфере у студентској републици какву је претстављао борбени београдски студентски покрет свакако да је имао привлачно дејство на омладинце који су долазили из учмалих средина по унутрашњости. То је дејство из свих поменутих разлога морало бити нарочито у случају македонских студената. Ступајући на универзитет, они су улазили у средину доследно интернационалистичку, надахнуту најпрогресивнијим стремљењима, каљени у сталним борбеним акцијама, бескомпромисну у тежњи да се на новој основи ствара сопствена судбина уз свест да у ту основу улази равноправност и јединство народа Југославије исто као и јединство радних људи града и села. Са те плат-

Сл. 7 — Борко Талевски-Мавров →

форме за македонске омладинце пуцали су широки хоризонти. Борбена солидарност и дух слободе који је зрачио са Београдског универзитета постали су привлачан циљ за македонске омладинце већ у средњошколским клупама. Упркос тешким материјалним условима у већини случајева, а понекад и материјално потпуно необезбеђени, они су знали да похрле у Београд, где су, уосталом, налазили и економску подршку у студентским организацијама.

Тако је Београдски универзитет и Београд уопште био постао центар у коме се великим својим делом формирала млада македонска интелигенција и постајала одлучно прогресивна. Како се касније у Револуцији показало, многи Македонци из студентског покрета постали су њен руководећи кадар по Македонији. Занимљиво је забележити да је окупатор, полазећи од чињенице да су македонци — београдски студенти (уз изузетке који су се могли на прсте избројати) учествовали у Народноосло-

Сл. 9 — Ванчо Пркев-Сермен

бодилачком покрету давши велики број његових руководиоца, узнастојао да нађе још један „аргумент“ за своју тезу о посрбљености македонске омладине и о томе да су српски комунисти измислили македонску нацију.

Пратећи развој ових револуционара, видимо да су се надањивали како револуционарним традицијама македонског народа тако и полетом и револуционарним искуством београдског пролетаријата и београдске партиске организације. Још пре рата они су повремено, били по партиској директиви било из економских разлога, или гоњени од полиције, одлазили из Београда у Македонију да преседе револуционарно и организационо искуство стечено у београдском радничком или напредном омладинском покрету. Тако је Благој Јанков-Муче у Струмици положио темељ радничком покрету и

Сл. 8 — Елпида Караманди

руководио првим штрајком 1936, Кузман Јосифовски-Питу⁷ постао је секретар прилепске организације и члан ПК за Македонију 1939 године, Мирче Ацев⁸ је отишао за инструктора партиске организације у Прилеп, где је 1939 успешно организовао штрајк монополских радника, Стефан Наумов-Стив⁹ постао је 1939 секретар битолске партиске организације, Страхил Пинџур-Страшо¹⁰ обновио је партиску организацију у Тиквешу, Димче Мирчевски, као и неки други Македонци који су радили у београдским синдикатима, постао је синдикални функционер у свом родном месту Велесу, развијајући тамошњу организацију у једну од најбољих у Македонији, Борко Талевски-Мавро¹¹ отишао је у Прилеп као инструктор за теоретски рад итд. итд. Студенти који нису били чланови

Партије већ само њени симпатизери и припадници масовног студентског покрета, долазећи преко распуста својим кућама, били су врло активни међу омладином, радничком и средњошколском; и од њих су се многи у току Револуције истакли као непоколебљиви револуционари. Елпида Караманди¹² је пример таквог борца, једног од многобројних припадника студентског покрета. Она је пред сам рат постала члан напредне студентске омладине и до рата је била готово незапажена политички. Одмах после окупације истакла се као активан борац и организатор девојака и жена у Битољу да би, херојски погинувши, ушла у легенду и постала један од најпопуларнијих револуционарних ликова у свом крају.

Многи од тих младих људи упознали су београдску Главњачу, били су хап-

Сл. 10 — Радници из Велеса који су радили у Београду. Димче Мирчевски, (погиноу у НОБ-у); Трајко Капчев, (погиноу у НОБ-у); Глишо Димлић (погиноу у НОБ-у); Киро Димовски (умро); Богдан Караноктев, (погиноу у НОБ-у); Фердо Чаушев.

шени при акцијама, у провалама или рацијама на универзитету. Ту су полагали први испит чврстине и оданости револуционарној борби. У свакодневним акцијама велики број њих је стицао искуства у борби с непријатељем и полицијом. Неуморни револуционари као Стефан Наумов-Стив, Благој Јанков-Мучев, Димче Мирчевски, Ванчо Пркев-Сермен¹³, борећи се до последњег даха с бугарском фашистичком полицијом и војском, пред своју погибију само су још једном посведочили јунаштво коме су се учили и које су показивали у првим својим борбеним акцијама — у београдским радничким и студентским демонстрацијама, у тучама с полицијом и штрајкбрехерима и тако даље. Исказ који је крвник Љупчо Јорданов, један од начелника окупаторске полиције у Скопљу, дао о мучењу Мирчета Ацева и Страша Пинцура, са мањим изменама, могао би се односити и на многе друге македонске комунисте који су пали као жртве у фашистичким затворима, а прекаљеност стицали у предратном београдском револуционарном радничком и студентском покрету:

„Пинцур, сем тога што је казао своје име, није хтео ништа друго да каже; због тога смо га тукли. У тучи смо узели учешћа: ја, Тењо Рајков, Илија Николов-Нетков, Анто Денов, Тодор Маринов, Ангел Трпев... Везаног смо га тукли гуменом палицом по табанима и по целом телу, где је ко стигао, ударајући га ногама у леђа, у стомак, а два-три пута смо му стављали ноге у воду, а после тога смо настављали с тучом.

Два дана је непрекидно тучен. У веома лошем стању однесен је у ћелију, где је био сам. Други дан у подне послао сам Тодора Маринова и Анту Денова да опет позову Пинцура на испитивање. Овај се вратио и рекао да је Пинцур умро у ћелији. Одмах чим је то рекао, отишао сам у ћелију да га видим. Нашо сам га како лежи у ћелији и око њега је била флека од пене из устију... Саслушавање Мирчета Ацева вршило се упоредо са саслушавањем свих осталих који су ухваћени у Велесу... Он је одбијао да да било какве податке о својој делатности. Стога смо почели да га бијемо да бисмо изнудили признање... Сам сам се чудило како може да поднесе толико много батина, а да апсолутно ниједну реч не каже. Он је био затвореник који је од свих који су прошли кроз затвор скопске обласне полициске управе највише мучен. Он се показао најтврђи од свих... За све време док је био тучен није никако викао, није пустио ни гласа, изванредно много је издржао. Био је у таквом стању да се већ није имало где ударати... Око шест часова предвече ја, Христо Стоилов и Васил Цанков седели смо у кабинету Цанкова. Баш у то време дошао је агент Крум Панков и обратио се Цанкову следећим речима: „Господине начелниче, Мирче Ацев је у веома тешком стању, умире.“ Тада је Цанков рекао: „Добро, иди тамо.“ Пошто је изашао Крум Панков, Цанков ми је рекао: „Хајде, баците га кроз прозор и реците Симеонову да се сам бацио“ — што је и урађено.“

НАПОМЕНЕ

¹ Благој Јанков — Муче рођен је у сиромашној породици 1910 године. Као дванајстогодишњи дечак 1922 године заједно са још 22 ученика искључен је из школе зато што га је директор затекао да говори о „опасним стварима“ у вези с Македонијом. После тога отишао је на кројачки занат. Након неколико година шегртовања дошао је у Београд, учланио се у синдикат и постао активан у радничком покрету. Три пута је био интерниран у унутрашњост, од тога једном у Струмици 1935 године. Тај боравак у Струмици користио је да би основао синдикалну организацију. Убрзо се, међутим, вратио у

Београд и ту, већ познат међу кројачким радницима као њихов синдикални активиста, био је примљен у Комунистичку партију 1936 године. Истакао се као масовик и добар организатор. Организовао је кројачки штрајк 1936 године у коме је учествовало 1.500 штрајкача и који је трајао 30 дана. Крајем те године организовао је и водио штрајк кројачких радника и у Струмици — први успели раднички штрајк у том граду. Благој је био члан рејонског комитета КПЈ у Београду 1940 године. Како је полиција трагала за њим прешао је у илегалност. После шестоаприлског слома старе Југославије Благој се нашао у Маке-

донији, где је радио на формирању партиске организације у Струмици. По расформирању покрајинског руководства, на чијем је челу био Методи Шаторов — Шарло, Благој је био изабран за члана новог руководства, године 1942 и радио као партиски инструктор у Берову, а затим као члан Обласног комитета Комунистичке партије Југославије за источну Македонију у Штипу. Приликом провале и хапшења у овом граду, у тренутку кад је одржаван састанак Обласног комитета, Благој се пробио кроз блокаду и успео рањен у руку, да побегне окупаторској полицији и војсци. После овога живио је и радио илегално у Струмици под врло тешким условима. Непосредно пре тога био је у процесу тамошњим комунистима и патриотима осуђен на смрт. У току шест месеци полиција му је била стално за петам, не успевајући да га ухвати. Четрнајстог јула 1944 године био је откривен и убијен док је бежао пуцајући у своје гониоце. Проглашен је за народног хероја.

² Чеде Филиповски — Даме рођен је 1920 у Никифорову. Чеде Филиповски је морао већ у четрнаестој години да напусти своју сиромашну сељачку породицу у Никифорову и да пође у печалбу. Као зидарски радник живео је по разним местима у земљи све до 1941 године, а онда се вратио у родно село и почео активно да ради за Народно-ослободилачки покрет. Одмах у почетку тога рада исполио је велике организаторске способности. Почетком 1942 године изабран је за члана једног рејонског комитета Партије и постављен за руководиоца војног штаба. Убрзо после тога постао је секретар партиске организације за Мавровски рејон, а нешто касније — секретар Среског комитета Партије у томе срезу. У пролеће 1943 године отишао је у партизански одред, у коме је једно време био заменик политичког комесара, а затим командант баталјона и заменик команданта Четврте оперативне зоне. Када је формирана Македонско-косовска ударна бригада, новембра 1943 године, Филиповски је постао у њој заменик команданта. Учествовао је у свим борбама јединица у којима је био: на Кичеву, Кленовцу, Дебру. Учествовао је и у борбама које је бригада водила приликом свог повлачења за Јегејску Македонију, нарочито у такозваном „Богомилском походу“. Свуд се истицао својом храброшћу као способан политички и војни руководилац и био познат и врло популаран у целој Македонији. У 1944 години постављен је за заменика команданта Прве македонске ударне бригаде. После тога је постао заменик команданта дивизије, а по завршеној Вишој војној школи командант 48 македонске дивизије народно-ослободилачке војске. Погинуо је несрећним случајем 1944 године. Проглашен је за народног хероја.

³ Циповски Тодор — Мерџан рођен 1920 године у Тетову. Потиче из врло сиромашне занатлиске породице. Због тешког економског стања морао је да напусти породицу и да као дванаестогодишњи дечак пође у пе-

чалбу. Идући трбухом за крухом осетио је све недаће и тешкоће тадашњег живота. Радио је као молерски радник. Године 1941 као члана СКОЈ-а ухапсила га је београдска полиција. Из Београда је одмах отишао у Тетово и ступио у везу са партиском организацијом, учествујући активно у Народно-ослободилачком покрету. Извесно време радио је у Скопљу као члан месне скојевске организације, а 1942 године прешао је на рад у Тетово. Јула 1942 године постао је члан Обласног комитета Партије за Тетово, а касније, када је секретар тога комитета пао у затвор, Циповски је постао секретар Обласног комитета. На тој дужности остао је све до смрти. У току 1942 и 1943 године Обласни комитет Комунистичке партије Југославије за Тетово био је дуго времена без везе са Покрајинским комитетом Комунистичке партије Југославије за Македонију. Па ипак, захваљујући Циповском, комунисти у његовом крају, иако отсечени од покрајинског руководства, остали су последни линији Комунистичке партије Југославије. Погинуо је херојски у борби са балистима, ујесен 1944 године, када је група ненаоружаних партизана била опкољена. Да би спасао своје другове, Циповски је појурio у сусрет балистима и пао покошен рафалом. (Према *Зборнику народних хероја*, издање „Омладине“ — Београд).

⁴ Раде Косте Јовчевски — Корчагин рођен је 14. VIII. 1919 у Скопљу. Потиче из занатлиске породице. Пошто је завршио два разреда гимназије, отишао је на крзнарски занат. Године 1937 прешао је у Београд и ступио у чланство уједињених радничких синдиката, а идуће године постао је секретар секције крзнарских и кожарских радника. Због особина које је поседовао као комуниста, његови другови су му дали надимак Корчагин. Почетком 1940 године полиција га је прогонила. Тада је Раде у Београду радио као професионални политички радник. Отада па до почетка рата био је више пута хапшен. Док је радио у Београду учествовао је у многим штрајковима и демонстрацијама. После капитулације отишао је у Скопље, а када је формиран Први скопски одред, Раде је постао члан штаба. Али, пошто је одред био расформиран, он се илегално пребацио у Софију, повезао се са софиским комунистима и са њима радио. На судском процесу против ухваћених чланова Скопског одреда, Раде је у отсуству осуђен на смрт. И у Софији је био откривен. Полиција је за њим трагала и уценила га са 150.000 лева. У Скопље се вратио фебруара 1942 године. Из Скопља по задатку Партије отишао је на терен и радио на припремама за формирање новог партизанског одреда. У томе је успео. Његов одред био је напао рудник Радуш, у коме је запленио велике количине експлозива. Прелазећи Вардар по хладноћи Раде је добио процес на плућима, али упркос болести, наставио је да се бори. Поново је био осуђен на смрт и новчано уцењен. Кад је одред био разбијен, Корчагин је отишао у Скопље, али га је по-

лиција открила и опколила стан у коме се налазио. При бекству је запао у слепу улицу, где је ухваћен и убијен.

(Према *Зборнику народних хероја Југославије*)

⁵ Лазо Колевски рођен је 1918 у Мрзенову. Врло рано је постао физички радник. У осамнаестој години дошао је у Београд да био нешто зарадио за издржавање породице. Печалбарио је без много успеха. После повратка из Београда у Прилеп постао је члан Комунистичке партије. Учествовао је у илинденским демонстрацијама у Прилепу. Том приликом био је ухапшен, а после 15 дана пуштен. После окупације земље Лазо је активно учествовао у припремама оружаног устанка. Постао је члан Војног комитета при партиском руководству Прилепа и инструктор за обучавање комуниста у руковању оружјем. Један је од организатора првог партизанског одреда у том крају. Учествовао је у више акција тог одреда и истакао се као један од најсмелијих бораца. У једном окршају са непријатељем требало је са групом комуниста да испита терен код тунела на Бабуни и омогући припрему ове партизанске акције. Бугарски стражар није хтео да пусти групу да прође кроз тунел иако су га молили „да би скратили пут“. Тада је Лазо извадио пиштољ, убио стражара, узео његову пушку и заузео бусију према стражарници на чијим је вратима убио још једног војника. Штитио је оступницу својим друговима, који су се извукли неповређени. Лазо је погинуо почетком марта 1942 године на путу из Кавадара за Прилеп. Враћао се са задатка који му је био поставио Покрајински комитет Партије за Македонију у вези са организовањем одреда у Тиквешком срезу. При повратку наишао је на бугарску заседу и у борби погинуо заједно са народним херојем Борком Талевским.

(Према *Зборнику народних хероја Југославије*).

⁶ Димче Мирчевски рођен 1914 године у Титовом Велесу. Завршивши основно школовање почео је да учи столарски занат. У двадесет петој години почео је да се дружи са напредним људима; истовремено започиње и његова делатност у УРС-овим синдикатима. Године 1937 полиција је открила његов револуционарни рад и ухапсила га. Тада је Димче већ био члан Комунистичке партије. После шестомесечног саслушавања и батинања изашао је из затвора и отишао у Београд да тражи посао. У Београду је наставио рад у синдикатима учествујући једновремено у разним штрајковима и демонстрацијама београдског радништва. Вративши се у своје родно место 1940 године постаје члан Месног комитета Комунистичке партије у Велесу. Поново је био ухапшен. Пред полицијом се држао као и раније — храбро и непоколебљиво. Капитулација га је затекла у затвору у Прилепу. Изашавши из затвора постао је опет члан, а затим секретар Месног комитета Партије у Велесу. Био је истовремено одговоран за војну организацију устанка. Новембра 1942 године

отишао је у Одред „Дмитар Влахов“ и постао заменик команданта одреда. Учествовао је у свим акцијама одреда до његовог разбијања, децембра 1942 године. После тога Мирчевски је прешао у илегалност и руководио партиском организацијом у Велесу. На овој дужности био је све до фебруара 1944 године, када је одлуком Обласног комитета Партије био послат за секретара Среског комитета Партије у Кавадару. Овде је активно радио на организовању и омасовљавању Народноослободилачког покрета. Приликом једне провале Мирчевског су у једној кући опколили бугарски полицајци. Више од шест часова водио је борбу и коначно је пао изрешетан мецима.

(Према *Зборнику народних хероја Југославије*).

⁷ Кузман Јосифовски — Питу рођен је 1915 године у Прилепу. У Београд је дошао 1935 године и уписао се на Правни факултет. Одмах је ступио у студентски покрет и све до 1938 године остао претежно ту. Године 1938 послат је са задатком у Прилеп и Македонију у вези са изборима. Тада је први пут јавно иступио у Прилепу и говорио на избору опозиције. У августу 1939 године на покрајинској конференцији Комунистичке партије у Скопљу био је примљен у Покрајински комитет. Касније је искључен из Покрајинског комитета због сукоба са Шарлом. Пред рат је живео и радио илегално зато што је проваљен пред полицијом. У Покрајински комитет је поновно примљен 1942 године. Нелегално живи и ради од јула 1941 године. Неко време био је у Битољу, затим у Западној Македонији. Тамо је стварао партиске организације и диверзантске групе, а с пролећа 1942 године и партизански одред. Ангажовао се много на организовању првих народно-ослободилачких одбора у Западној Македонији. Добрим делом захваљујући његовом успешном раду тај део Македоније после капитулације Италије постао је база за даљи развитак устанка у Македонији са највећом и најорганизованијом ослобођеном територијом. У лето 1943 године дошао је у Скопље и, као члан управо организованог Централног комитета Комунистичке партије Македоније, он је одговоран за рад на окупираној територији. Организовао је и учврстио органе народне власти на окупираној територији. Радио је на масовној мобилизацији добровољаца из градова. Марта 1944 године погинуо је на улицама Скопља. Проглашен је за народног хероја.

⁸ Мирче Ацев дошао је на Београдски универзитет школске 1937/38 године оставши с прекидима до 1940 године. У току 1940 проваљен је у Охриду, па је прешао у илегалство, после чега у зиму 1940 године одлази у Скопље на рад у штампарију Покрајинског комитета Комунистичке партије Југославије за Македонију. За време свог боравка у Београду три пута је хапшен: у пролеће 1938 у демонстрацијама, 1939 године при повратку са погребња Луковића — жртве 14-децембарског покоља, и 1940 на излету у Кошутњаку. Пре свог коначног преласка у илегалство био

је два пута хапшен у Македонији: 1939 у Охриду, где је био у летовалишту Феридалног савеза београдских студената, а уствари радио на оснивању партиске организације у граду, и по свом повратку у Прилеп, у вези са илинданским демонстрацијама. У више махова је по партиском задатку одлазио из Београда у Македонију и ради организовања скојевске организације у Прилепу, ради партиског рада међу радништвом у дуванском складишту и организовања штрајка, ради вођења курсева политичке економије. На Београдском универзитету радио је међу македонским студентима, у економским организацијама студената и на Правном факултету. После капитулације Југославије постао је члан Градског комитета Прилепа. По окупацији бугарска полиција је од агената предратне југословенске полиције у Македонији добила спискове комуниста. Откривен на тај начин и гоњен од полиције, поготову кад је поводом ширења летака терећен, поново је прешао у илегалство и отишао на партиски рад у Скопље. Кад је по одлуци Централног комитета Комунистичке партије Југославије 1941 године расформирано покрајинско руководство у Македонији и његов секретар Методи Шаторов — Шарло искључен из Партије, Мирче Ацев је постао члан Пленума новог руководства чији је секретар Лазар Колишевски. Јуна 1942 године постао је организациони секретар Покрајинског комитета Комунистичке партије Југославије за Македонију и члан Покрајинског штаба. У зиму 1942 године он је заједно са Страшом Пинџуром откривен од полиције у Велесу, ухваћен и спроведен у Скопље. Обојица су погинули на мукама у бугарској полицији у Скопљу. По изјави једног од шефова окупаторске полиције, Љупча Јорданова, Мирче Ацев је био најстрашније мучен од свих комуниста палих у руке скопској фашистичкој полицији. Држао се херојски; жив исказапљен подлегао је мукама, после чега су га бугарски полицајци бацили са спрата да би фингирали његово самоубиство. После ослобођења проглашен је за народног хероја. Име му је урезано на плочи у аули Правног факултета у Београду поред имена осталих студената тог факултета — народних хероја.

⁹ Стефан Наумоф — Стив рођен је 1920 у Лепенском, Јегејска Македонија. Члан је Комунистичке партије Југославије од 1939. Стив је учио гимназију у Битољу, а по завршетку велике матуре отишао је у Београд да студира. Још у гимназији припадао је напредној средњошколској омладини. Доласком на Београдски универзитет 1938 године постао је један од најактивнијих у покрету напредне студентске омладине. Из Београда Стив је упутио једном свом другу у Битољ писмо у коме га с одушевљењем обавештава о борби коју води напредна студентска омладина. То писмо је пало у руке полицији. Стива су одмах ухапсили. У затвору је провео шест месеци, али су напори полиције да нешто сазна о илегалном раду напредне омладине

остали узалудни. Чим је пуштен из затвора, Стив је наставио рад са још више жара. Кад је 1940 године дошло до штрајка радника у фабрици „Рогожарски“, Стив већ члан Партије са осталим друговима учествовао је у тучи са штрајкбрехерима. Тада га је полиција поново ухапсила. После изласка из затвора отишао је у Битољ. Као сезонски радник био је запослен у Монополу, где је почео да ствара илегалне групе напредних радника. Одмах после окупације Стив је заједно са народним херојом Кузманом Јосифовским организовао у Битољу познате Илинденске демонстрације. Тада је почео његов илегални живот. Полиција је узалуд трагала за њим. Он је био у граду, организовао отпор против окупатора, или је путовао у Прилеп и Скопље, потпомагао је организовање и јачање покрета отпора. Упролеће 1942 године постао је члан Оперативног штаба Македоније. Уз помоћ народног хероја Мирчета Ацевог, Стив је створио партизански одред, којим је руководио његов брат Георгије. Те године дошло је до провале у Битољу. Стив је у граду одржавао састанке. Једном приликом на улици га је сусрео полициски начелник Ђурчијев, препознао га и тражио му легитимацију. Стив се машио за џеп и уместо легитимације извадио је револвер и убио полициског начелника наред улице. После тога је отишао у одред. У отсуству је неколико пута осуђиван и уцењиван. При поласку за Оперативни штаб зановио је у шуми крај села Болно са народним херојем Митетом Боговским. Полиција их је у току ноћи опколила. Пуних пет часова они су се борили, а кад им је нестало муниције, разнели су сами себе бомбама.

(Према *Зборнику народних хероја Југославије*).

¹⁰ Страшил Пинџур — Страшо рођен 1915 у селу Ватошу. Одрастао је у сиромашној селачкој породици. Отац му је погинуо у Првом светском рату. После основне школе постао је државни питомац у Крагујевцу. На Правни факултет Универзитета у Београду дошао је као формирано комуниста. Кроз акције учествовао заједно с напредним студентима и брзо је избио у прве редове — постао је члан Централног политичког студентског руководства и члан Акционог одбора студената Београдског универзитета. Године 1937 основао је на Универзитету у Београду напредно илегално студентско друштво „Вардар“. Кад је друштво откривено, Страшо као најактивнији у њему (секретар) био је ухапшен. Године 1938, уочи избора, обишао је по задатку Партије целу Македонију и радио на окупљању маса око Народног фронта. Крајем 1940 године је ухапшен, али је већ марта идуће године пуштен. По изласку из затвора био је као искусан партиски функционер упућен у Македонију на партиски рад. Повезавши се са Покрајинским комитетом Комунистичке партије Југославије за Македонију укључио се у акције македонских комуниста. Учествовао је у организовању двадесетседмартовских демонстрација про-

тив потписивања Тројног пакта. Радећи на организацији устанка сукобио се са издајничком политиком тадашњег секретара Покрајинског комитета Комунистичке партије Југославије за Македонију Методија Шаторова — Шарла. Постао је члан Покрајинског штаба за Македонију. Децембра 1942 године Страшо је пао у руке полиције и подлегао на мучењу.

(Према *Зборнику народних хероја Југославије*).

¹¹ Борко Талевски — Мавро рођен је 1921 године у занатлиској породици у Прилепу. Већ у гимназији постаје скојевац и ради на организовању скојевске организације. Године 1939 долази на Медицински факултет и остаје годину дана. С пролећа 1940 године већ је у Прилепу као члан Партије и инструктор Месног комитета за теоретски рад. Један је од организатора илинденске демонстрације у Прилепу 1939 године, после чега бива ухапшен и осуђен на шест месеци. Због своје активности по изласку из затвора био је интерниран у ивањички војни логор. Пред саму капитулацију стиже у Прилеп и постаје члан Месног комитета. После прве акције по долазку окупатора — ширење летака — прелази у илегалност. Као члан МК један је од организатора Прилепског партизанског одреда. Буде изабран у ново покрајинско руководство заједно са Лазаром Колишевским, Благојем Јанковим — Мучетом и другима после смењивања Шарловог руководства. Крајем 1942 године буде искључен из ПК пошто му је у грех приписано што је писао писмо ЦК КПЈ, у коме обавештава о отступању покрајинског руководства чији је секретар тада био Бане Андрејев, са линије КПЈ и опортунизма. Уствари је то била мера којом се хтело онемогућити и ликвидирати јединог човека у тадашњем покрајинском руководству који је остао доследан на линији КПЈ. После искључења буде послат као инструктор на терен, у крај где није било партиске организације и где се могло очекивати да ће пасти у руке непријатељу, што се и десило — 1942 године буде убијен заједно са Лазом Колевским код Чашке. Проглашен је народним херојем.

(Према *Зборнику народних хероја Југославије*).

¹² Елпиди Караманди, рођена 1920 у Битољу. По завршеној гимназији уписала се на београдски Филозофски факултет — енгле-

ску групу. Укључила се у студентски покрет постепено, преко актива македонских студената на Универзитету и преко студентских културно-просветних приредаба. Пред сам почетак рата постала је народни студент. Године 1941 у Битољу је примљена у Партију. Године 1942 до одласка у партизане показала је изванредну активност у окупљању битољских жена у народноослободилачки покрет. У пролеће 1942 године прешла је у илегалство, а са формирањем одреда отишла је у партизане. У борби с бугарском војском и полицијом код Орехова изнад Битоља била је тешко рањена. Везану за точкове кола вукли су је с планине, при чему је по причању сељака, случајних очевидаца, певала док није издахнула. Проглашена је за народног хероја.

¹³ Ванчо Пркев — Сермен је рођен 1921 године у Сермену. Врло рано је остао без родитеља. Посинила га је и школовала породица Пркев из Штипа. Гимназију је завршио у Штипу. На Технички факултет Универзитета у Београду уписао се 1939 године. Упоредо са студирањем радио је као преводилац совјетске литературе у издавачком предузећу „Нолит“. На факултету је постао члан Комунистичке партије. Пред Други светски рат је напустио студије и вратио се у Штип. Ту је формирао прве скојевске групе и партиску организацију међу радницима код којих је био врло омиљен. У почетку устанка одлучно је био за оружану борбу. Захваљујући својим способностима и самопрегорном раду брзо је постао члан Обласног комитета Партије. Касније је отишао у Западну Македонију, на терен Битољског среза. Тамо је радио на организовању партизанског одреда, у који убрзо и сам одлази. После кратког времена као способан и искусан руководиоца постављен је за политичког комесара одреда. Априла 1943 године вратио се у Штип са задатком да организује партизански одред. За кратко време успео је да окупи групу нових бораца, с којима је већ у мају изашао на планину Пљачкавицу. Маја исте године са групом бораца био је опкољен у једној колиби изнад села Градец, у Кочанском срезу. Ванчо се бомбама и са два пиштоља храбро борио против бугарских полицајаца све док није на улазу колибе пао смртно погођен. Тада је имао двадесет и две године. Проглашен је за Народног хероја.

(Према *Зборнику народних хероја Југославије*).

LJ. ČALOVSKA

Déjà au cours du siècle dernier Belgrade voyait arriver dans ses murs un nombre plus ou moins grand de Macédoniens, surtout du centre ou de l'Ouest de la Macédoine, devenant pour certaines parties de cette province un véritable centre de »pečalbars«.

Avec le temps, et en particulier au cours des années précédant la guerre, grâce à l'activité de l'organisation belgradoise du Parti, se forma un assez grand nombre de sympathisants parmi ces ouvriers qui s'associent activement au mouvement ouvrier. Le regroupement de ces Macédoniens et leur entrée dans le mouvement progressiste est dû particulièrement au MANAPO, mouvement national macédonien.

Les rangs des ouvriers belgradois s'ouvraient rapidement à de nombreux ouvriers macédoniens dès leur arrivée à Belgrade, ainsi qu'à ceux qui s'étaient établis définitivement là, travaillant dans l'industrie et qui avaient rapidement compris ou qui savaient déjà que leur situation de solariés n'était pas seulement un moyen de s'enrichir mais une lourde exploitation dont ils ne pourraient sortir que par une victoire de la classe ouvrière contre l'exploitation, capitaliste ou autre.

Le mouvement estudiantin progressiste de Belgrade fut une véritable école révolutionnaire pour la jeune intelligentsia du pays, et notamment pour celle de Macédoine.

La jeunesse estudiantine de Macédoine entra toute entière dans le mouvement belgradois. Cette orientation était due en premier lieu aux conditions dans lesquelles ces jeunes gens avaient été élevés: oppression nationale, exploitations coloniales et de classe, mise à l'écart des intellectuels macédoniens, manque de perspectives et

absence de possibilités d'affirmation sociale dans le mouvement dominant. Il faut aussi noter l'influence de la plateforme révolutionnaire du mouvement progressiste estudiantin de Belgrade qui permit de réunir largement les étudiants et de les unir entre eux sans tenir compte de leurs appartenances nationales ou religieuses, sans faire de différences sur leurs origines sociales.

C'est ainsi que l'Université de Belgrade, et Belgrade en général, étaient devenues un centre dans lequel se forma en grande partie l'intelligentsia macédonienne et où elle devint progressiste. Comme l'a montré par la suite la Révolution, de nombreux Macédoniens de ce mouvement estudiantin sont devenus des cadres dans la Macédoine actuelle.

En suivant le développement des révolutionnaires macédoniens, on voit qu'ils se sont nourris et des traditions du peuple macédonien, et de l'expérience révolutionnaire du prolétariat belgradois et de l'organisation belgradoise du Parti.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Čedo Filipovski-Dome
- Fig. 2 — Todor Cipovski-Merdžan
- Fig. 3 — Dimče Mirčevski
- Fig. 4 — Kuzman Josifovski-Pitu
- Fig. 5 — Mirče Acev
- Fig. 6 — Stefan Naumov-Stiv
- Fig. 7 — Borko Talevski-Mavrov
- Fig. 8 — Elpida Kamarandi
- Fig. 9 — Vančo Prkev-Sermen
- Fig. 10 — Les ouvriers de Veles qui travaillaient à Belgrade, Dimče Mirčevski (mort NOB); Trajko Kapčev (mort NOB); Glišo Dimlić (mort NOB); Kiro Dimovski (décédé); Bogdan Karanoktev (mort NOB); Ferdo Čaušev.